

ρεν ἐν συντόμῳ τὰς κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πράξεις τῆς ἐταιρίας. Μετὰ ταῦτα προσήγαγε τῇ σοφῇ ὁμηγύρει τὰ διάφορα συγγράμματα, τὰ ἐπιμελεία ἡ δαπάνη τῆς ἐταιρίας ἐκδοθέντα τῷ αὐτῷ ἔτει· σημειωτέον δ' ἐκ τούτων λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἀρκτῶας γλώσσης, δανιστὶ μεθερμηνευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰσλανδοῦ Κ. Ἐρρίκου Ἰώσονος, συμπράξει καὶ τοῦ Κ. Γυγλαύγου Θώρδσονος.

Μετὰ ταῦτα ἡ Α. Μ. ὁ Σεβαστὸς βασιλεὺς καὶ πρόεδρος, προσεκάλεσε τὸν ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων νὰ ὑποβάλῃ τῇ ἐντίμῳ ὁμηγύρει τὰ διαγράμματα τῶν ἀνασκαφῶν, τῶν ἐνεργηθειῶν ἐσχάτως ὑπὸ τὴν ἀμεσον διεύθυνσιν τῆς Α. Μ. ἐν τοῖς ἱελλιγείοις λόφοις.

Εἶτα ὑπεβλήθη τῇ ὁμηγύρει ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλτόνῃ καθηγητοῦ Κ. Λύχτου γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς περὶ *Προδόμων Γιγάντων* ἀξιολόγου διςτριβῆς τοῦ Μεγ. βασιλέως, ἧς τὴν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μετάφρασιν ἐδημοσίευσεν πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ Πανδώρα.

Ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Κ. Κ. Φ. Χέρβστος περιέγραψε διάφορα σπάνια νομίσματα κατὰ πλείστον μέρος ἀγγλοσαξωνικά, εὑρεθέντα ἐσχάτως ἐν τινι πολυανδρίῳ τῶν Κασσιτερίδων νήσων.

Ὁ δὲ Κ. Κ. Φ. Ράσεμβέργος ὑπέσχετο διςτριβὴν πραγματευομένην περὶ τῶν ἐν Ἀρκτῷ σωζομένων ἡρωϊκῶν παραδόσεων τῶν Καρολιδῶν ἢ Καρολοβιγίων.

Ἡ Α. Μ. ὁ Σεβαστὸς βασιλεὺς τε καὶ πρόεδρος ἐποίησατο λόγον περὶ τινων ἀρχαιοτήτων ἅρτι ἀνευρεθεισῶν ἐν τινι τάφῳ κειμένῳ παρὰ τὸν ἐν Φλωνδέρη τῆς Ἰουτλανδίας ναόν. Ἀκολουθῶς εὐηρεστήθη νὰ προσαγάγῃ τῇ σοφῇ ὁμηγύρει πλείστα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, δι' ὧν ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Φρεδεναβούργου τὸ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ μουσεῖον.

Ὁ δὲ ἔφορος τοῦ μουσείου τῶν τῆς Ἀρκτοῦ ἀρχαιοτήτων Κ. Θώμσενος παρουσίασε διάφορα ἄλλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα.

ὑπεβλήθη δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Χελσιγγλάνδῃ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς Κ. Λανδγρένου, ἐκθεσις τῶν πράξεων αὐτῆς, καὶ γραμματικὴ τῆς Δελσβικῆς (Delsbo) διαλέκτου.

Ἐπὶ τέλους ἐψηφίσθησαν ὡς μέλη τῆς ἐταιρίας διάφοροι ἑξοχοὶ διαφόρων μερῶν ἄνδρες, σὺν οἷς καὶ ὁ στρατηγὸς καὶ πρωθυπουργὸς τῆς ἐν Βαρβαρίᾳ ἡ γεμονείας τῆς Τύνιδος Κ. Κερεδὴν - Βέν - Χασέμης.

Οὕτω διελύθη ἡ συνεδρίασις μετὰ ζωηροτάτων ἐπευφημιῶν ὑπὲρ τῆς υἱείας καὶ μακροβιότητος τοῦ τρισεδάστου καὶ φιλομούσου Προέδρου αὐτῆς, τοῦ καὶ κλεινοῦ βασιλέως ΦΡΕΔΕΡΙΚΟΥ τοῦ Ζ', οὗ τὰ ἀγαθὰ καὶ φιλελληνικά αἰσθήματα διταλπίζουσιν οἱ

ἐκ Κοπενάγης ἐσχάτως ἐπανελθόντες συμπολίται ἡμῶν.

I. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—οοο—

Θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας στοιχεῖα, ὑπὸ Π. Βράιλα Ἀρμένη, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἰονίῳ ἀκαδημίᾳ. Ἐν Κερκύρᾳ 1863.

Τῷ διευθυντῇ τῆς Πανδώρας.

Ἐκ τῶν τριῶν βιβλίων ἅτινα, πεμφθέντα μοι εὐγενῶς ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἀπέστειλάς μοι πρὸς βιβλιογραφίαν, τρίτον ἀφῆκα τὸ τοῦ Κ. Βράιλα, εἰ καὶ πρῶτον ἐμελέτησα αὐτό· ἀλλ' αἰτῶν παρ' ἐμοῦ ἐπιστημονικὴν κρίσιν φιλοσοφικοῦ πονήματος, οἷον μάλιστα τὸ προκείμενον, Ἀρκαδίαν αἰτεῖς. Ἐλθσμένης λοιπὸν τί ἐλεγον οἱ περὶ τὴν Στοάν; « Ἄλλως θεωρεῖται ὑπὸ τεχνίτου εἰκὼν καὶ ἄλλως ὑπὸ ἀτέχνου ». Κριτῶν τεχνιτῶν ἔτυχεν ἄλλοτε ὁ Κ. Βράιλας τῶν ἐπιφανεστάτων κατὰ τὴν Ἑσπερίαν (*), καὶ τοιούτους βεβαίως ἀξιοῖ καὶ τὸ νέον αὐτοῦ σύγγραμμα· τὸ κατ' ἐμὲ, ὅσον ἀνεγίνωσκον αὐτὸ, τόσῳ πλέον ἐπειθόμην περὶ τῆς ἀναρμοδιότητός μου. Δὲν ἤθελον ἄρα τολμήσει οὔτε λέξιν νὰ εἶπω περὶ αὐτοῦ, ἂν δὲν ἡσθανόμην διαθρυπτομένην τὴν ἐθνικὴν μου φιλαυτίαν, ὅτι μεταξὺ τῶν τόσων ἐφημέρων γεννημάτων τῆς διανοίας, ὅσα ἀναφύονται κατὰ τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ πάντοτε πρὸς ὠφέλειαν ἢ δόξαν αὐτῆς, ἀναλαμβάνουσιν ἐνίοτε καὶ ἔργα γενναῖα, καὶ ἂν δὲν ἐφρόνουν καθήκόν μου νὰ καλέσω τὴν προσοχὴν τῶν ὁμογενῶν εἰς συγγραφὴν ἐπιτηδειοτάτην νὰ πηδαλιουχήσῃ ἡμᾶς, ὡς ἀστὴρ φαεινός, εἰς τὸ ὀρθῶς συλλογίζεσθαι, εἰς τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἠθικὴν. Μὴ δὲ νομίσης ὅτι ἀσκόπως πρῶτην ἔταξα τὴν ρυθμίζουσαν τὸ συλλογίζεσθαι ἀρετὴν τοῦ συγγράμματος· ὁ Χρύσιππος ἔλεγεν ὅτι « τὰ πάθη ἐκκρούουσι τὸν λογισμόν. » Ἔπεται ἄρα ὅτι ἐκκρούομένου ὑπὸ τῶν παθῶν τοῦ λογισμοῦ, ἐκκρούονται καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἠθικὴ, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐνθρονίζονται ἡ ἀδικία, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ κακοήθεια. Καὶ πότε ἄλλοτε πλέον τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὁ ἡμέτερος λαὸς εἶχεν ἀνάγκην τοιοῦτου ὁδηγοῦ;

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἐν τῇ Γαλλικῇ ἀκαδημίᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν, εἰς ἣν ὑπεβλήθη ὑπὸ τινος τῶν μελῶν αὐτῆς ἐκθεσις περὶ τοῦ « Δοκιμίου περὶ πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν » τοῦ Κ. Βράιλα. Τὴν ἐκθεσιν ταύτην ὅρα ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Πανδώρας, ἐν σελ. 45.

Μηδαὶς παρακλῶ ξενισθῇ ὅτι εἰς τὰ περὶ φιλοσοφίας ἀναμειγνύω τὸν λαόν· διότι τοῦ Κ. Βράτλα τὸ φιλοσοφικὸν πόνημα ἐγγράφη κυρίως « ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς κείμενον εἰς τοὺς διδασκομένους ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν παιδευτηρίοις. » Ἐπειδὴ δὲ τοῦ λαοῦ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ζῶντα ὑποδείγματα ὑπάρχουσιν οἱ διδασκόμενοι ἐκεῖνοι, ἀνάγκη πρὸς τῇ σπουδῇ τῶν γραμμάτων, καὶ πρὸ αὐτῆς μάλιστα, νὰ ὑπάρξῃ καὶ τῆς γνησίας φιλοσοφίας ἡ σπουδὴ· ἡ ἀνάγκη δὲ αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ὅπου, ὡς ἐν Ἑλλάδι, οἱ ἄρχοντες ἐξέρχονται ἐκ τῶν κόλπων τοῦ λαοῦ· ὅτι δὲ εἶναι ἀναπόφευκτος, ἔχει εἰς ἀπόδειξιν αὐτὴν τὴν σημερινὴν ἡμῶν πολιτικὴν κατάστασιν. Ὡς ἀξίωμα μαθηματικὸν διαθρυλλεῖται παρὰ πάντων, ὅσῳ μάλιστα διαδραματίζονται ἀπαίσια, ὅτι ἄριστος μὲν τῆς Ἑλλάδος ὁ λαὸς, πονηροὶ δὲ μόνοι οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ· ἀλλὰ ποῖοι οἱ ἄρχοντες οὗτοι; Τοῦρκοι ἢ Βαυαροὶ; Κοτζαμπάσιδες ἢ Φαναριῶται; Κόμητες ἢ Πρίγκηπες; Ἀριστοκρατίαν οὔτε εἶχομεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη, οὔτε μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀπεκτήσαμεν· εἶχομεν δὲ καὶ ἔχομεν μόνον λαόν. Ἐὰν λοιπὸν ὁ λαὸς εἶναι, ὡς ἀξιούμεν, ἄριστος, διατί οἱ ἐκ τῶν σπλάγχχνων αὐτοῦ προκύπτοντες γίνονται πονηροὶ; Διατί; διότι ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει πάντῃ ἀνάγωγος καὶ ἀφιλόσοφος. Πρὸς τί τὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμια ἄνευ χρηστῆς ἀγωγῆς; « Μᾶλλον δ' ἔτι δέδοικα, λέγει ὁ θεὸς Πλάτων, τοὺς ἡμέρους μὲν αὐτῶν τούτων τῶν μαθημάτων, κακῶς δ' ἡμμένους· οὐδαμοῦ γὰρ δεινόν, οὐδὲ σφοδρὸν ἀπειρία τῶν πάντων, οὐδὲ μέγιστον κακόν, ἀλλ' ἡ πολυπείρια καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς ἀγωγῆς γίνεται πολὺ μείζων ζημία. »

Ἐπεθύμουν νὰ εἶχον ἐνταῦθα πρόχειρα βιβλία, ἵν' ἀντιγράψω ὁλόκληρον τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, δι' ἧς προσεκάλει παρ' αὐτῷ τὸν φιλόσοφον Ζήνωνα, καὶ τὴν θαυμασιωτέραν τούτου ἀπάντησιν· δὲν ἔλησμόνησα ὁμῶς δύο ἀξιομνημονεύτους περικοπὰς. « Σὺ οὖν, ἔγραψεν ὁ Ἀντίγονος, πειράσθητι ἐκ παντὸς τρόπου συμμῖξαι μοι, διελθὼς τοῦτο, διότι οὐχ ἑνὸς ἑμοῦ παιδευτῆς ἔση, πάντων δὲ Μακεδόνων συλλήβδην· ὁ γὰρ τὸν τῆς Μακεδονίας ἄρχοντα καὶ παιδεύων καὶ ἄγων ἐπὶ τὰ κατὰ ἀρετὴν, φανερός ἐστι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους παρασκιυάζειν πρὸς εὐανδρίαν. »

Ἰδοὺ δὲ τί ἀπεκρίθη εἰς ταῦτα ὁ φιλόσοφος· « Ἀποδέχομαι σου τὴν φιλομάθειαν, καθόσον τῆς ἀληθινῆς καὶ εἰς ὄνησιν τεινούσης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς δημώδους καὶ εἰς διαστροφὴν ἡθῶν ἀρτέχην παιδείας· ὁ γὰρ φιλοσοφίας ὀρεγόμενος, ἐκκλίνων δὲ τὴν πολυθρύλλητον ἡδονὴν, ἢ τινῶν θηλύγει νέων ψυχὰς,

φανερός εἰ οὐ μόνον φύσει πρὸς εὐγένειαν κλίνων ἀλλὰ καὶ προαιρέσει. »

Τοῦ ἀναγώγου λοιπὸν καὶ ἀφιλοσόφου λαοῦ τὴν φιλοσοφικὴν ἡγουν τὴν χρηστὴν ἀγωγὴν σκοπὸν ἔχει τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Βράτλα, ὡς αὐτὴν ἐσκόπουν καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Ζήνων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λαὸς αὐτὸς μέλλει νὰ ἄρξῃ καὶ τοῦ ἔθνους, ὁ συγγραφεὺς ἔκρινεν ἐπάναγκες νὰ ποδηγετήσῃ αὐτὸν καὶ πρὸς πάντα σχεδὸν τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν, τὴν θρησκείαν, τὴν ἠθικὴν, τὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν ἱστορίαν, ἐφ' ὧν ἔχει ἄμεσον ἐπιρροὴν ἡ φιλοσοφία.

Ὡμολόγησα ἤδη ἑμαυτὸν ἀνεπιτήδειον νὰ ἀνακρίνω τὸ ἀνὰ χειρὸς σύγγραμμα· ἀλλ' ἔπειδὴ εἶναι συντεταγμένον μετὰ σπανίας μεθόδου καὶ εὐκρινείας, τοσαύτην ἐκκρῶσθην ἐξ αὐτοῦ καὶ ὠφέλειαν καὶ τέρψιν, ὥστε κνήθωμαι νὰ καταδείξω καὶ τὴν τάξιν ἣν ἠκολούθησεν ὁ σοφὸς συγγραφεὺς.

Τὸ σύγγραμμα διαιρεῖται εἰς δύο βιβλία τὸ πρῶτον « θεωρία τῆς κοίσεως ἢ νοολογία » ἐπιγραφόμενον, ὑποδιαιρεῖται εἰς μέρη τέσσαρα, καὶ περιστρέφεται εἰς τὰ ἀντικείμενα, ὅσα συνήθως περιλαμβάνουσιν ἡ λεγομένη ψυχολογία καὶ ἡ λογική. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος πραγματεύεται περὶ τῆς κυρίως ψυχολογίας, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τῆς λογικῆς, ὑποδιαιρουμένης εἰς δοκιμαστικὴν, εὐρετικὴν καὶ ἀποδεικτικὴν· τὸ τρίτον περὶ καλλολογίας καὶ τὸ τέταρτον περὶ θεοσοφίας.

Τὸ δεύτερον βιβλίον περιέχει θεωρίαν τῆς πράξεως ἢ ἀγαθολογίαν, καὶ διαιρεῖται εἰς μέρη τρία, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀφιεροῦται εἰς τὴν ἠθικὴν, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου, εἰς τὸ ἰδιωτικόν, τὸ δημόσιον καὶ τὸ διεθνές· δίκαιον, καὶ τὸ τρίτον εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἅτινα κεφαλαιωδῶς μόνον ἐσημείωσα, μετὰ πλείστης μὲν σαφηνείας καὶ γλαφυρότητος ἐκτιθέμενα, ἀναλύμενα δὲ μετ' ἀγχινολίας οὐ τῆς τυχούσης, καταντῶσιν εἰς συμπεράσματα ἀκαταγώνιστον μαρτυροῦντα κρίσιν. Naί μὲν αἱ θεωρίαι, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ὁμολογεῖ, δὲν ἀνήκουσι πᾶσαι εἰς αὐτόν· διότι « οὐδεμία ἐπιστήμη εἶναι προῦδν μιᾶς μόνης διανοίας· ἡ δὲ φιλοσοφία εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γέννημα τῶν αἰώνων καὶ ἀπαύγασμα τῶν δαιμονιωτέρων πνευμάτων ὅσα ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ » ἀλλ' ἔχει ἀφθόνους καὶ τὰς ἰδίας δόξας, ὥστε ὁ ἔρανος θν συνεισέφερεν εἰς τὸν ἀρχαιοπλουτον, ὡς λέγει, θησαυρὸν τῆς φιλοσοφικῆς μαθήσεως, δὲν εἶναι εὐτελὲς ὅσον μετριοφρονῶν διατείνεται.

Λυποῦμαι ὅτι διὰ τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὸν στενὸν σύνδεσμον τῶν κεφαλαίων, μοι εἶναι δύσκολον ν' ἀποσπάσω ὅσα ἐπεθύμουν ἐξ αὐτῶν χάριν τοῦ

ἀναγνώστου. Ὁ συγγραφεὺς, ὀργῶν πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς φιλοσοφίας εἰς θετικὴν ἐπιστήμην, μέθοδον ἔχει τὴν τῆς ἐπαγωγῆς, ὅπως ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐννοῶ αὐτὴν, ἥτοι τὸν τρόπον ἐκείνον τοῦ συλλογίζεσθαι καθ' ὃν τὰ ἐπόμενα ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τῶν προηγουμένων, συμπλέκονται μετ' αὐτῶν καὶ οὔτε δύνανται νὰ ὑπάρξωσι μόνα. Ἰδοὺ πόθεν ἡ δυσκολία μου· ἡναγκάσθην δὲ νὰ δώσω τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, διότι πεπαιδευμένος τις μοναχὸς, ἐκ τῶν ἐν τῇ Μονῇ ὄθεν σοὶ γράφω, μὲ ἐβεβαίουν πρὸ μικροῦ ὅτι διαλεκτικὸς τις ἄραψ' ἀξιοῖ ὅτι διὰ τῆς ἐπαγωγῆς συνάγομεν πράγματα μερικὰ, ὅπως πορισθῶμεν γενικὸν κανόνα, ἐφαρμοστέον εἰς τινὰ τάξιν ὄντων. Πλὴν τούτου, εἰς τὸν ὅρισμόν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπαγωγῆς διαφωνοῦσιν, ὡς δὲν ἄγνοεῖς, καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι· ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἔλεγεν αὐτὴν ὁδὸν ἄγουσαν ἀπὸ τῶν μερικῶν εἰς τὰ γενικά· ὁ δὲ Κικέρων, γράφει αὐτὴν παραγωγὴν, ἡ ἀναλογίαν, φέρουσιν ἡμᾶς ἀπὸ πολλῶν συνηρμοσμένων κεφαλαίων ὅπη βούλῃται, καὶ ὁ Βολταίρος ἐθεώρει ταύτοσήμαντον τῷ συμπεράσματι.

Ἀλλὰ καταλείπων τὰς ἐμὰς κρίσεις, προτιμῶ νὰ παραθέσω δύο τοῦ συγγράμματος κεφάλαια, τὸ *περὶ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας* καὶ τὸ *περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος*, εὐελπιστῶν ὅτι δὲν θέλουσιν ἀναγνώσθη ἐπὶ ματαίῳ, εἴποτε τύχῳσιν ἀναγνώστου εὐφυοῦς, δὲν λέγω τὸν νοῦν, ἀλλὰ τὴν συνείδησιν.

• *Περὶ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας.*

• § 300. Εἶδομεν ἄχρι τοῦδε, ὅτι πάντα τὰ καθήκοντα συνδίδονται πρὸς ἄλληλα οὕτω πως, ὥστε τὸ ἓν ἐξ ἀνάγκης προηγείται τοῦ ἄλλου καὶ προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐκπλήρωσις τῶν πρώτων προετοιμάζει καὶ εὐκολύνει διαδοχικῶς τὴν τῶν ἄλλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἀνωτάτων, τῶν πρὸς Θεόν, συμπληροῖ τὴν ἐκτέλεσιν πάντων τῶν κατωτέρων. Ἡ μεγάλη αὕτη ἐνότης, ἥτις ὑπάρχει ἐν ταῖς ἠθικοῖς, ὡς ἐν ταῖς νοητοῖς, εὐκολύνει καὶ τὴν περὶ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας τελευταίαν ταύτην ζήτησιν, δι' ἧς συμπληροῦται καὶ ἀνακεφαλαιοῦται πᾶσα ἡ ἠθικὴ θεωρία.

• § 301. Ἡ ἀρετὴ, κατὰ μὲν τὴν γενικωτέραν αὐτῆς σημασίαν, εἶναι ἡ ἐπιτηδεύουσα παντὸς πράγματος πρὸς τινὰ σκοπὸν. Ἐπὶ δὲ ἠθικῶν, ὁ ἀρχαιότερος αὐτῆς ὁρισμὸς εἶναι καὶ ὁ ἀκριβέστερος, καθ' ὃν ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἕξις τοῦ δέοντος ἢ τοῦ ἀγαθοῦ. Ὡστε ἀρετὴ δὲν εἶναι μία μόνη πράξις ἀγαθὴ ἢ ὀλίγη, ἀλλὰ πολλαί, καὶ ἐάν οὐχὶ πᾶσαι, τοῦλάχιστον αἱ πλεῖστοι. Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀρετὴ ἡ ὅσα τὸ δυνατόν πλήρης ἐκτέλεσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἡ ἐκπλήρωσις, δηλαδὴ, ὅλων τῶν καθηκόντων. Ἀλλ' ἡ ἀρετὴ, καὶ τοι μία οὐσιωδῶς καὶ γενικῶς, ἔχει διάφορα εἶδη· καὶ καθὼς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν καθηκόντων ἀντιστοιχεῖ ἡ πλήρης καὶ ἐν γένει ἀρετὴ, ὡσαύτως αἱ εἰδικαὶ ἀρεταὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ διάφορα καθήκοντα. Ἐκ τούτου λύονται ἀφ' ἑαυτῶν τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, τῆς εἰδικῆς φύσεως, τῆς σχετικῆς σημαντικότητος καὶ τῆς κατατάξεως τῶν ἀρετῶν ζητήματα.

• § 302 Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις διάφορα περὶ τούτων συστήματα παύχουσιν. Ἐν γένει ἐμαρμεστέωσαν

γνωρίζονται κύριαι ἡ ἀρχικαὶ ἀρεταί, ἡ δύναμις ἡ ἀνδρία, ἡ φρόνησις, ἡ ἐγκράτεια ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὴν παρ' αὐταῖς ψυχολογικὴν θεωρίαν. Οἱ δὲ θεολόγοι προσέθηκαν εἰς ταύτας κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὰς τρεῖς θεολογικὰς λεγομένας ἀρετάς, τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλπίδα· καὶ οἱ νεώτεροι ἄλλοι ἄλλως κατέταξαν αὐτάς συμφώνως πρὸς τὰ διάφορα ἠθικά αὐτῶν συστήματα. Ὁφείλομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ἡμετέραν κατάταξιν οὐ μόνον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ὡς μέθοδον ἠθικῆς τελειοποιήσεως, καθ' ἑσὸν διὰ τῆς ἐλλόγου καὶ ἀκριβοῦς κατατάξεως τῶν ἀρετῶν, οὐ μόνον ἡ σχέσις ἐμφαίνεται καὶ ἡ ἐνότης καὶ ἀρμονία αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπ' ἀλλήλων βοήθεια, καὶ ἡ εὐκολωτέρα τάξις τῆς διαδοχικῆς αὐτῶν ἀποκτήσεως.

• § 303. Μετὰ τὰ προεκτεθέντα ἡ κατάταξις αὕτη δὲν εἶναι δύσκολος, διότι ὅσα τὰ καθήκοντα, τόσαι καὶ αἱ ἀρεταί. Ἐάν λοιπὸν πρῶτον καθήκον εἶναι, καθ' ὃ εἵπομεν ἐν § 283, ἡ ἠθικὴ κυριότης, πρὸς τὸ καθήκον τοῦτο ἀντιστοιχεῖ ἀρετὴ, ἡν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἠθικὴν ἐγκράτειαν, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἠθικὸν κράτος ἐαυτοῦ, πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διοικῶν καὶ διευθύνων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον καθήκον, καθ' ὃ οφείλομεν νὰ διατηρῶμεν τὸ σῶμα πρὸς χρῆσιν τοῦ πνεύματος, ὑποτάσσοντες αὐτὸ εἰς τὸ πνεῦμα, ἀντιστοιχεῖ ἡ σωφροσύνη, δι' ἧς τὰς σαρκικὰς ὁρέξεις μετριάζοντες ὑποβάλλομεν εἰς τὸ καθήκον. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τρίτον, ἔπειρ εἶναι ἡ κατὰ τὴν νόησιν ζήτησις τῆς ἀληθείας, ἡ ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα φιλαλήθεια, ἥτις γίνεται ἔρρισμα πάσης ἠθικότητος. Τὸ τέταρτον καθήκον ἐπιβάλλει τὴν ἀποκοπὴν τῶν δυσμενῶν παθῶν, τὴν μετρίαν καὶ συναρμολόγησιν τῶν εὐμενῶν πρὸς ἄρσιν τῶν ἐκ τῶν παθῶν ἐγειρομένων κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας προσκομμάτων, καὶ πρὸς τὸ καθήκον τοῦτο ἀντιστοιχεῖ ἡ μετριοπάθεια. Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ ἀτομικαὶ ἀρεταὶ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς ὃ ἔχομεν καθήκοντα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῆς σταθερᾶς ἐκπληρώσεως αὐτῶν προκύπτουσαι. Αἱ δὲ κοινωνικαὶ, ὅσαι, δηλαδὴ, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντα, εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς ὃ ἔχομεν καθήκον νὰ σεβώμεθα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων καὶ τὰς ἀναγκαίας καὶ νομίμους αὐτῆς ἀναπτύξεις, καὶ ἡ ἀγάπη, δι' ἧς ἡ ἀμοιβαία βοήθεια καὶ εὐποία. Τελευταίον, πρὸς ὃ ἔχομεν καθήκον πρὸς τὸν Θεὸν νὰ μελετῶμεν αὐτὸν καὶ τοὺς νόμους του, καὶ νὰ προσφέρωμεν αὐτῷ σέβαν· καὶ ἀγάπην ἀπεριόριστον, ἀντιστοιχεῖ ἡ θρησκευτικὴ ἀρετὴ, ἡ εὐσέβεια, ἐξ ἧς ἐξωτερικὴ λατρεία καὶ τὰ ἰδιαίτερα ταύτης καθήκοντα. Εἰς τὰς ἐπτὰ ταύτας ἀρετάς, ἥτοι, τὴν ἠθικὴν ἐγκράτειαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν φιλαλήθειαν, τὴν μετριοπάθειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγάπην, τὴν εὐσέβειαν δυνατόν ν' ἀναγάγωμεν πάσας τὰς ἄλλας, καὶ εὐκολον νὰ κατατάξωμεν ὡσαύτως τὰς πρὸς αὐτάς ἐναντίας κακίας. Ἐάν δὲ θελήσωμεν πάσας τὰς ἀρετάς ν' ἀναγάγωμεν εἰς ἓτι μικρότερον ἀριθμὸν, εὐκολον ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἀνάγονται πᾶσαι εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν εὐσέβειαν. Τυφόντι, ἡ μία τῶν ἀρετῶν τούτων προϋποθέτει τὴν ἄλλην. Ἐάν πρῶτον δὲν ἔχωμεν τὴν ἠθικὴν ἡμῶν αὐτῶν κυριότητα, οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν. Ἐάν δὲ ἀκολούθως δὲν ὑποτάσσωμεν τὸ σῶμα εἰς τὸ πνεῦμα, τοῦτο δὲν δύναται οὔτε ν' ἀπολάβῃ τὴν πρέπουσαν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, οὔτε τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ στοιχεῖον νὰ ρυθμίσῃ πρὸς ἠθικὴν ἐνέργειαν. Καὶ μόνον ἀφ' οὗ ταῦτα κατορθώσωμεν, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα δίκαιοι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ διὰ τῆς δικαιοσύνης νὰ προβῶμεν εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην. Τέλος, διὰ τούτων ἀπάντων καὶ διὰ τῆς ἀδιαφύ-

κτου σχέσεως ἥτις ὑπάρχει μεταξύ τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τοῦ θείου νομοθέτου, ἀνυψούμεθα ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν εὐσέβειαν, ἥτις ἐπομένως προϋποθέτει, συγκεφαλαιῶν ἐν ἑαυτῇ καὶ συμπληροῦν πάσας τὰς προηγουμένας. Καὶ ἐὰν οὗτος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀναγωγῆς τῶν ἀρετῶν, φανερόν ἐστι αὕτη εἶναι καὶ ἡ τάξις τῆς ἀποκτήσεως αὐτῶν, καὶ ἡ βάσις τῆς ἠθικῆς ἀσκήσεως.

§ 304 Ἀποτέλεσμα τῆς πλήρους καὶ τελείας ἀρετῆς εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἡ εὐδαιμονία, ἥτις ἡδύνατο μάλιστα νὰ ὀρίσθῃ, συνειδήσις τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἐξάσκησης ὧν τῶν δυνάμεων, τῶν τε σωματικῶν καὶ νοητικῶν καὶ ἠθικῶν, κατὰ τὸν πρὸς ὃν ὅρον αὐτῶν, παράγει ἡδονὴν καθαρὰν, ἀληθῆ, πλήρη, μόνιμον καὶ ἀναπαίρετον, ὥστε ἠθικῶς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀχώριστος τῆς εὐδαιμονίας. Ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν ἀρετὴν ἔπεται ἡ δυστυχία, καὶ ἐνίοτε εἶναι ἀχώριστος αὐτῆς. Τοῦτο ἐξηγεῖται, διότι ὁ ἐνάρετος δὲν διαθέτει οὔτε τὸν τόπον οὔτε τὸν χρόνον οὔτε τὴν κοινωνίαν ἐν οἷς προὐρίσται νὰ ζῇ, οὔτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δύναται νὰ μεταβάλῃ, οὔτε τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀτελειῶν ὅλως νὰ ἀπαλλαγθῇ, ἀλλὰ μόνον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν διαθέτει καὶ τὴν ἰδίαν προαίρεσιν ὥστε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δὲν δύναται νὰ ᾔῃ πάντοτε εὐδαιμών, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἄξιος εὐδαιμονίας. Καὶ ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν παραλογίας καὶ ἀντιράσεις ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀθανασία καὶ ἡ μέλλουσα ζωὴ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἠθικῆς τάξεως ὑπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι τὸ βασίλειον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ τελειοποιεῖται βαθμηδὸν διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐφαρμογῆς καὶ πραγματοποιήσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὸ ἄτομον, ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη γίνεται διὰ τῆς ἠθικῆς, ἥτις διδάσκει τὰ ἀτομικὰ καθήκοντα ὡς δὲ τὰς πρὸς κοινωνίας, διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ δικαίου, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς ἐπομένοις. *

« Περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος.

§ 338. Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ σώματος, ἀλλὰ παρὰ ταύτην ὑπάρχει καὶ ἡ τοῦ πνεύματος, τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐκφράσεως. Τὸ δὲ πνεῦμα εἶναι φύσει ἐλεύθερον, ἀδόλυντον, ἀτυράννητον καὶ ἀκατάβλητον. Ὡσαύτως, ἡ ἐκφρασις ἥ τε διὰ τοῦ προφορικοῦ καὶ ἡ διὰ τοῦ ὁπωσδήποτε γραφομένου λόγου, εἶναι μέχρι τίνος φύσει ἀπαραβίαστος. Ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἐλευθερία δὲν εἶναι λοιπὸν εἰμὴ ἡ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἰδίων ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς γραφῆς, διὰ τοῦ τύπου, διὰ θεατρικῶν παραστάσεων, δι' εἰκόνων, σημείων καὶ συμβόλων. Εἶναι δὲ ἡ ἐλευθερία αὕτη νόμιμος, ὡς πᾶσα ἄλλη καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, καὶ ἀνωτέρα τῶν ἄλλων, ἔσον τὸ πνεῦμα εἶναι ἀνώτερον τοῦ σώματος καὶ τοῦ κτήματος. Φύσει νόμιμος καὶ ἀναμειβθήτης, δὲν ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἀμφιβολίας καὶ συζητήσεως εἰμὴ ἐνεκεν ἱστορικῶν λόγων. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις, ἐν τοῖς δεσποτικαῖς πολιτεύμασι συνεξέλιπεν ἡ ἐλευθερία αὕτη μετὰ πάσης ἄλλης, ἐν δὲ τοῖς ἐλευθέροις, οὐδεμία ἡδύνατο νὰ ἐγερθῇ περὶ αὐτῆς ἀμφιβολία, ἐνεκα τῆς ἄκρας τοῦ βίου δημοσιότητος καὶ τῆς ἐπεμβάσεως ὧν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς κυριαρχικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις. Κατὰ δὲ τὸν μεσαιῶνα, τὰ φῶτα ἦσαν προνόμιον ὀλίγων, καὶ ἔλειπεν, οὕτως εἶπεν, ἡ ὕλη τῆς ἐλευθερίας ταύτης. Ὅτε δὲ ἀνεγεννήθησαν τὰ γράμματα, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 16. αἰῶνος ἐφευρέθη ὁ τύπος, ἐπεκράτει καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ὁ δεσποτισμὸς ἐν-

τεῦθεν ἡ λογοκρισία, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς νέα κατὰ-κτησις τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἐλευθεροτυπία. Ἡ λογοκρισία εἶναι τερατώδες προνόμιον, διότι ἀποδίδει εἰς ἀτελῆ ὄντα τὸ ἀλάνθαστον τοῦ Θεοῦ, προκαλεῖ αὐτὰς τὰς καταχρήσεις, καθ' ὧν δὴθεν ἐξασκεῖται, ὑποβάλλει τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα, καταπιέζει τὴν παντοίαν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας, βλάπτει μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ αὐτὰς τὰς κυβερνήσεις ὑπὲρ ὧν ἐνεργεῖ, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπιχειρεῖ τὸ ἀδύνατον, διότι τὸ πνεῦμα, φύσει ἀεικίνητον, τάχιον ἢ βράδιον κατὰ παντὸς ἀντιστασσομένου προσκόμματος θριαμβεύει. Ἀφαιρουμένης δὲ τῆς λογοκρισίας, μένει ἡ ἐλευθερία αὕτη ἀνταποδείκτος εἶναι δὲ σημαντικωτέρα πασῶν, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς πάντα τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα ρυθμίζονται εὐπρεπῶς, ὡς διὰ τοῦ λόγου ρυθμίζεται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῆς διανοίας. Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ γραμματολογικὴ αὐτῆς ὠφέλεια εἶναι πρόδηλος, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς θεωρουμένη, ἐὰν ᾔῃ συμφωνὸς πρὸς τὴν δικαιοσύνην, δὲν δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς οὔτε πρὸς τὴν κοινωνίαν οὔτε πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἡ πείρα ἡδὴ ἀπέδειξεν, ὅτι διὰ ἔμμερονος χρήσεως αὐτῆς καὶ ὁ λαὸς καὶ ἡ κυβερνήσις ἐξ ἴσου ὠφελοῦνται, καὶ μόνη ἀρκεῖ πρὸς ἀπόκτησιν πασῶν τῶν ἄλλων. Ἐνεργεῖται διὰ δύο μέσων, διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων. Καὶ τὸ μὲν βιβλίον ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων ἀναφαινόμενον, διὰ τε τὴν ἐν αὐτῷ πραγματείαν καὶ τὸν ὄγκον καὶ τὴν δαπάνην, μόνον ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐνεργεῖ. Ἡ δὲ ἐφημερίς εἶναι γέννημα τῶν νεωτέρων χρόνων, διότι οἱ ἀρχαῖοι καὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν τοῦ τύπου καὶ διὰ τὴν μικρὰν ἔκτασιν τῶν ἐλευθέρων κοινωνιῶν καὶ διὰ τὸ ὑπαιθρον τοῦ πολιτικοῦ βίου, οὐδὲ νὰ συλλάβωσιν ἡδύνατο τοιοῦτο εἶδος δημοσιότητος. Σήμερον δὲ κατέστη γενικὴ καὶ ἡμερησία ἀγόρευσις, ἐκφράζουσα τὸν κοινωνικὸν λόγον, τὴν κοινὴν γνώμην, διευθύνουσα αὐτὴν καὶ διδάσκουσα, συμβουλεύουσα καὶ ἐπικρίνουσα τὰς δημοσίας ἀρχάς· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκτασιν, ἐκτείνεται μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου, κατὰ δὲ τὴν ταχύτητα, διατρέχει ἐν ἅκρει ἀπέραντα διαστήματα, καὶ κατὰ τὴν δραστηριότητα, εἶναι ὁ ἰσχυρότερος μοχλὸς τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται τὸ ὕψος, ἡ εὐγενὴς ἀποστολὴ καὶ ἡ μεγίστη εὐθύνη τοῦ ἐφημεριδογραφικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐκ τούτων δὲ καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν καταχρήσεων αὐτοῦ καὶ τὰ πολλὰ περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐλευθεροτυπίας ζητήματα.

§ 339. Ἐχει ὅρια καὶ ἡ ἐλευθερία αὕτη, ὡς πᾶσα ἄλλη· εἶναι δὲ ταῦτα αὐτὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας, ἣν ἀντιπροσωπεύει ἡ πολιτεία. Ἐκαστον ἄτομον ἔχει περὶ ἑαυτὸ, ὡς εἶδαμεν (§ 293), νόμιμον κύκλον ἐνεργείας, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου αἱ ἀναγκαῖαι τῆς ἐλευθερίας ἀναπτύξεις ἐξασκοῦνται ὡς δικαιώματα. Καὶ μολονότι ὁ τύπος δὲν δύναται ἀμέσως νὰ προσβάλλῃ οὔτε τὸ πρόσωπον οὔτε τὸ κτήμα, δύναται ἔμμεν νὰ βλάβῃ ἕτερα στοιχεῖα τῆς προσωπικῆς ἐκείνης ἀκεραιότητος, ἣν συνιστῶσι τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ διάφορα δικαιώματα τοῦ ἀτόμου· δύναται νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ἠθικότητος, τῆς ὑπολήψεως τῶν πολιτῶν, δι' ὕβρεως, συκοφαντίας, δυσφημίας, καὶ ἐμμέσως νὰ ἐπιβουλεύθῃ τὴν τιμὴν, τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν. Ἐχει ἐπομένως ἡ πολιτεία καθήκον περιορισμοῦ, ἀπαγορεύσεως, τιμωρίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαπραττομένων ἀδικημάτων. Οὐχ ἥττον δὲ τοῦ ἀτόμου, ἔχει καὶ ἡ πολιτεία δικαιώματα, ἅτινα δύναται νὰ προσβάλλῃ ἡ ἐλευθεροτυπία· δύσκολος δὲ εἶναι ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τοιούτων ἀδικημάτων, δύσκολον νὰ προσδιορισθῇ μέχρι τίνος δύναται νὰ ἐκταθῇ ἡ συζήτησις τῶν δημοσίων. Ἡ ἐπίκρισις τοῦ κοινωνικοῦ ὁργανισμοῦ, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν δεσμοθε-

σίων, τῶν νόμων, τῆς ἐνεργείας τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως, ταῦτα πρέπει νὰ ἐπιτρέπωνται, διότι ἄλλως πρὸς οὐδὲν ἢ ἐλευθεροτυπία. Ἀλλ' ἡ ἐπικρίσις μεταβάλλεται εἰς ἀδίκημα, ὅταν προσβάλλωνται τὰ δικαιώματα τῆς κοινωνίας, ἡ ἐνέργεια τῶν θεσμῶν καὶ τῶν νόμων, τὸ σέβας πρὸς τὰς ἀρχάς. Ἡ δὲ περὶ τούτων κρίσις ὑφίσταται εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς προαίρεσεως, εἰς τὴν ἠθικὴν ἐκτίμησιν τῶν λέξεων καὶ ἐκφράσεων καὶ τῶν ἐνδεχομένων αὐτῶν συνεπειῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ κρίσις αὕτη εἶναι δύσκολος καὶ λίαν ἐπικίνδυνος, εἰ μὴ ὀρθή, διὰ τοῦτο δύο εἰδῶν ἐγγυήσεις ἐπενόησαν οἱ νομοθέται, τὰς μὲν, προληπτικάς, τὰς δὲ, κατασταλτικάς. Δυνάμει τῶν πρώτων, ἀπαιτοῦσι πρόσωπον ἀτομικῶς ὑπεύθυνον τῆς ἐκδόσεως τοῦ φύλλου, ἐνῆλικον, ἰθαγενὲς καὶ προκαταβάλλον χρηματικόν τι ποσόν. Καὶ οὕτως ἡ ἐφημερίς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ κοινωνικῆς μερίδος μᾶλλον ἢ ἡττον σημαντικῆς, συναισθανομένης τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ καθήκον νὰ ἐγείρῃ βῆμα λογικῶν συζητήσεων πρὸς διηνεκὴ ἀγόρευσιν. Καὶ μολονότι τινὲς τῶν δημοσιολόγων θεωροῦσιν ὡς ἀδικον τὸν ὅρον τοῦ ὑπευθύνου συντάκτου, διότι ἀπὸ τοῦ ἐνόχου μεταφέρει τὴν εὐθύνην εἰς τὸν ἀθῶον, καὶ ἐνθαφρύνει τὰς καταχρήσεις, εἰς τὴν παρρησίαν καὶ εὐτολμίαν ἀντικαθιστῶν τὴν ἐπίβουλον ὑπουλόγησιν καὶ τὴν δειλίαν, οὐχ ἡττον τὸ ἀτοπον τοῦτο φαίνεται ἀναπόφευκτον, διότι καὶ ἡ προσωπικὴ ὑπογραφή τῶν ἀρθρῶν δύναται νὰ καλύψῃ τοιαύτην ἀδικίαν, ἥς δύσκολος ἡ ἀνακάλυψις, ἡ δὲ ποινὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν πλήττει τὸ πρόσωπον εἰμὴ διὰ τῆς ἠθικῆς ἀποδοκιμασίας, καὶ πλαγίως διὰ τῶν προστίμων. Περὶ δὲ τῶν κατασταλτικῶν, σπουδαῖα ἐγείρονται ζητήματα καὶ ὡς πρὸς τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἀδικήματος καὶ ὡς πρὸς τὴν τιμωροῦσαν ἀρχήν. Καὶ τὸ μὲν ἀδίκημα δύο ἔχει ἀπαραίτητα στοιχεῖα, τὸ ὕλικόν, τὴν δημοσίευσιν, καὶ τὸ ἠθικόν, τὴν προαίρεσιν· καὶ ἐὰν ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πρώτου εἶναι εὐκόλος, οὐχ οὕτως ἡ περὶ τοῦ δευτέρου κρίσις, καθὼς ἐκ μυρίων περιστάσεων ἐξαρτωμένη καὶ ἐκ πολλῶν ὁμοῦ προσωπικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων, ἅτινα δὲν δύναται ὁ νομοθέτης νὰ ὀρίσῃ ἐκ τῶν προτέρων. Διὰ τοῦτο προτιμοτέρα τοῦ ὀρισμοῦ εἶναι ἡ διὰ τοῦ ἀπλοῦ ὀνόματος ἐνδείξις τῆς ἀξιοποίνου πράξεως. Ἡ δὲ δικάζουσα καὶ τιμωροῦσα ἀρχὴ πρέπει διὰ αὐτὸ τοῦτο νὰ συνδυάζῃ ἐν ἑαυτῇ ὑψηλὰ προσόντα νοημοσύνης καὶ ἠθικότητος, καὶ νὰ ᾔναι ἔλας ἀνεξάρτητος τοῦ τε λαοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεως, νὰ ᾔναι, δηλαδὴ, ἡ καθαρωτέρα ἐκφρασις τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως, ἥτις μόνη δύναται νὰ κρίνῃ τὴν διὰ τοῦ τύπου ἐκφρασιν τοῦ καινοῦ λόγου. Τὰ προσόντα ταῦτα ἐν γένει ἔχει τὸ λεγόμενον ὀρχοδικεῖον, περὶ οὗ κατωτέρω. »

Περαινῶν τὴν ἐπιστολὴν μου ἐκφράζω τὴν εὐχὴν ὅπως ἴδω τὰ Στοιχεῖα τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας εἰσαγόμενα εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ὀρθόδοξος χριστιανός, καὶ αἱ δόξαι αὐτοῦ εἶναι δόξαι ἀνδρὸς πέφωτισμένου, ἐλευθέρου ἐνθεομανίης ἄμα καὶ ἀπιστίας· ἐνεκα ταύτης πρὸ πάντων τῆς ἀρετῆς τοῦ συγγράμματος θεωρῶ αὐτὸ κατάλληλον νὰ παραδοθῇ, διὰ καταλλήλων ὁμῶς ἐρμηνευτῶν, εἰς τὴν νεολαίαν, ἐκτὸς ἐὰν κριθῇ πρέπον νὰ ἐξορισθῇ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων παιδευτηρίων, ὡς ἐξωρίσθη καὶ ἀπὸ τοῦ πανεπιστημίου, ἡ φιλοσοφία. Καὶ ὁμῶς οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ νόμους κατεπάτου χάριν αὐτῆς. Ἐνθυμεῖσαι ἴσως ὅτι οἱ

Αἰγινῆται, ἄσπονδοι τῶν Ἀθηναίων ἐχθροὶ, εἶχον θεσπίσει νόμον νὰ θανατώσωσιν « ἀκρίτον, » ὅπως ἀκρίτους προγράφουσι καὶ οἱ παρ' ἡμῖν νομοθέται, « τὸν πρῶτον ἐπιβάντα τῇ νήσῳ Ἀθηναίων. » Τίς δὲ νομίζεις ὅτι ἐπέβη πρῶτος; ὁ πνευματέμφορος Πλάτων ἐρχόμενος ἐκ Σικελίας! Ἐνῶ δὲ ἀπήγετο εἰς θάνατον ἀγνοούντων τῶν Αἰγινητῶν τίς ἦτο, διαβάτης τις οἰκτεῖρας τὸν ἄνθρωπον εἶπε κατὰ παιδιὰν, ἦτοι ἄστειευόμενος, ὅτι ἦτο φιλόσοφος, καὶ εὐθύς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης μαρτυρίας, ἀπελύθη ἐναντίον τοῦ νόμου. Τίνες ἄρα οἱ ἐκτιμῶντες ὀρθότερον τὰ ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἀγαθὰ; οἱ ἀπολύοντες ἢ οἱ ἀπολύοντες τοὺς φιλοσόφους;

Συγχαίρω δὲ ἀπὸ καρδίας τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ὅτ τοιοῦτους ἔχει συγγραφεῖς· τιμῶντες αὐτοὺς καὶ ἀποδίδοντες αὐτοῖς δικαιοσύνην καὶ ἀνώτεροι ἡμῶν ἂν ᾧσι, καὶ εἰς τὰς ἐναντίας ἡμῖν τάξεις ἂν τάσσωνται, καὶ ἄλλα παρ' ἡμᾶς ἂν φρονῶσι, τιμῶμεν τὴν ἡμετέραν πατρίδα. Μὴ σοι φανῇ παράδοξον ὅτι καταπαύω τὸν λόγον διὰ τῆς ἀποστροφῆς ταύτης, διότι ἀπὸ τινος οὔτε πρὸς τὴν ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὴν ἰκανότητα οὔτε πρὸς τὰς ὑπηρεσίας ὁμολογεῖται σέβας, πάντα δὲ κατακρίνονται καὶ ἐκφραυλίζονται, πράγματά τε καὶ πρόσωπα. Ἀλλ' ὁ πάντα ἐκφραυλίζων λησμονεῖ, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ὅτι ἐκφραυλίζει καὶ ἑαυτὸν καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα ὑπὲρ ἧς φαίνεται ἀμυνόμενος, καὶ ὅτι διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ ὑποστηρίζει καὶ δικαιολογεῖ τὰς κατὰ τοῦ ἰδίου ἔθνους κατηγορίας. Ἄλλως τε αἱ ἐμπαθεῖς παραφοραί καὶ τῆς συκοφαντίας ὁ ἴος καὶ τοῦ φθόνου τὰ βέλη, καταπτύονται καὶ ἐπὶ τέλους ἐξατμίζονται ὡς πομφόλυξ καὶ ὡς μόλυβδος ἀπαμβλύνονται, ἐνῶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας τὰ ἔργα, ὡς τὸ τοῦ Κ. Βράβλα, μένουσιν ἐσαεὶ κτῆμα τῇ πατρίδι. Ἐξῆρσο.

Ἐν τῇ Μονῇ Καρμῆλου, τῇ 23 Μαΐου 1863.

N. Δ.

ΠΟΡΚΕΡΑΔΑ.

Τυχὴ γεννητὴ ἐν Ἀθήναις! Οἱ μὲν λούονται εἰς τὴν Μουνυχίαν, οἱ δὲ ὠφελούονται ἐκ τῆς ἐν Αἰγίνῃ διατριβῆς. Ὁ δεῖνα δεκατίζει τὰς ἀμπέλους τοῦ Καίρου... ἐν Ἀνδρῶ, ἡ δεῖνα καίεται εἰς τὴν Κέρκυραν, λόγῳ ἀλλαγῆς ἀέρος· ἄλλος μεταβιβάνει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔχουσιν γλυκερὸν καὶ δροσερὸν τὸ θέρος, καὶ ἄλλος εἰς τὰς Ἡγεμονεῖας, χάριν ἀλλαγῆς... καταστάσεως, καὶ διὰ τὴν ἀσφάλισιν εἰς ἑαυτὸν ἐντιμον ὑπαρξίν, δαπάνη βουμουικῆς τινος νύμφης.